

Položaj Romov in Sintov na Slovenskem pred drugo svetovno vojno

Andrej Pančur

Inštitut za novejšo zgodovino
Sinagoga Maribor, 13. 4. 2018

Začetki nasilnega preganjanja Romov

- Sprva cesarske in knežje dovolilnice.
- Po 15. stoletju začetki omejevanja teh dovolilnic. Očitki: vohuni, čarovništvo, zločinci, prenašajo bolezni (kugo).
- Cesar Karel IV. jih npr. poskuša izkoreniniti leta 1720: pobiti vse moške, ženskam in otrokom odrezati uho.

Razsvetljenstvo: pregon in prevzgoja

- Marija Terezij in Jožef II: ne več izgon in fizično iztrebljanje, temveč “razsvetljenska” politika vzgoje in “civiliziranja”.
- Ukrepi:
 - prepoved klateštva,
 - prisilno stalno bivališče,
 - prepoved posedovanje konj in kočij,
 - prepoved porok med Romi,
 - prepoved uporabe romskega jezika,
 - odvzem otrok starejših od pet let,
 - prepoved opravljanja določenih poklicev (npr. kovaštvo, glasbeniki) – potujoči poklici,
 - obvezna registracija.

Birokratska avstrijska država

- Schubgesetz - Zakon o odgonu (1871): Odgon v pristojno občino ali izgon iz dežele (pri osebah brez državljanstva). – (glej citat)
- Vagabundagegesetz - Zakon proti potepuštvu (1873 in 1885): Ljudi brez materialnih sredstev, dokumentov ali cilja potovanja se lahko izroči prisilnim delavnicam oziroma poboljševalnica. – (glej citat)
- Zigeunererlass - Odlok o ciganih (1888): Izgon vseh tujih Romov, stalna naselitev vseh Romov, ki jih ni mogoče izgnati. (glej razlago)

Zakon o odgonu (1871): koga se odganja (citat prvega člena zakona)

- “Odgon ljudi iz določenega kraja v njihovo domovno občino, oz. tujcev, ki ne spadajo na ozemlje, kjer velja ta zakon, je iz policijskih ozirov dovoljen za:
 - a) potepuhe in druge delomrzneže, ‘kateri javno v boga ime prosijo’;
 - b) ljudi brez dokumentov in določenega namena, ki se niso mogli izkazati z nič dohodka in nepovratnega zaslužka;
 - c) za javne vlačuge, ki niso hotele odpotovati, ko jim je to velela oblast;
 - d) za iz ječe izpuščene kaznjence in prisiljence iz prisilne delavnice, kadar so nevarni ljudem in svojini.”

Zakon proti potepuštvu (1873): kriminalizacija revščine in nestalnih oblik preživljanja (citat prvega člena)

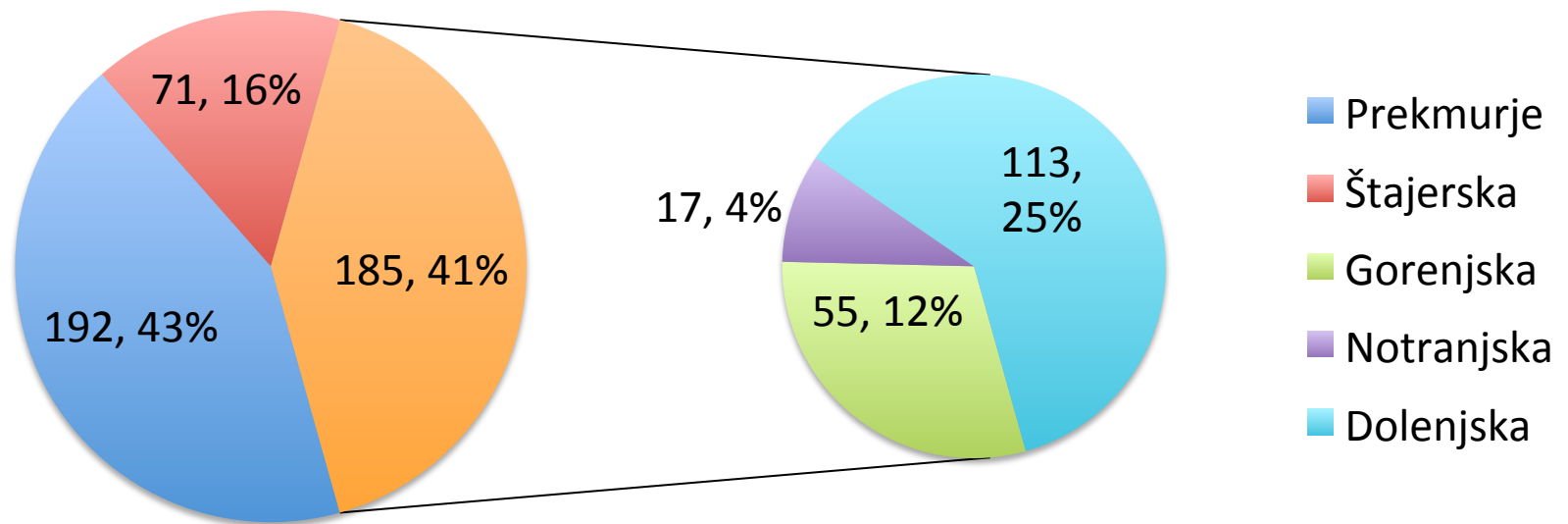
- “Kdor se brez določenega stanovališča ali zapustivši svoje stanovališče brez opravka in dela okoli potepa ter se ne more izkazati, da ima ob čem živeti ali da si pošteno prizadeva živež dobiti, ta naj se šteje za vlačugarja (potepina) ter bodi kaznjen z zaporom od osmih dni do na mesec dni. Kadar se kdo vdrugič obsuje, naloži mu je oster zapor od 1 do 3 mesecev”.

Poenotenje zakonodaje o Romih (1888)

- mejne oblasti naj zavarujejo mejo (proti Ogrski) proti prihodu novih Romov;
- tiste, ki so že prišli, naj vrnejo nazaj;
- kdor ne more dokazati domovinske pripadnosti, naj se ga obravnava kot tujca;
- tako tuje kot domače Rome, ki imajo urejene dokumente, se v primeru, da okoli brezdelno postopajo, obravnava kot potepuhe;
- domače Rome, ki so kaznovani kot potepuhi, naj se po možnosti zapre v prisilno delavnico;
- oblasti naj strogo ukrepajo in kaznujejo povzročanje škode po poljih, travnikih in gozdovih;
- strogi veterinarski ukrepi glede domačih živali (npr. konji);
- strogi higienski pregledi prijatih Romov;
- potne listine se lahko izdaja samo posameznih osebam in ne tudi njihovim družinam;
- potne listine dobijo samo v primeru, če imajo urejeno licenco o obrti ali dovoljenje za muziciranje;
- okrajna glavarstva morajo o ustreznih ukrepih proti Romom vsako leto poročati deželni upravi, ta pa deželni vladi in notranjemu ministrstvu.
- redni letni sezname kaznivih dejanj in občasni popisi celotnega romskega prebivalstva.

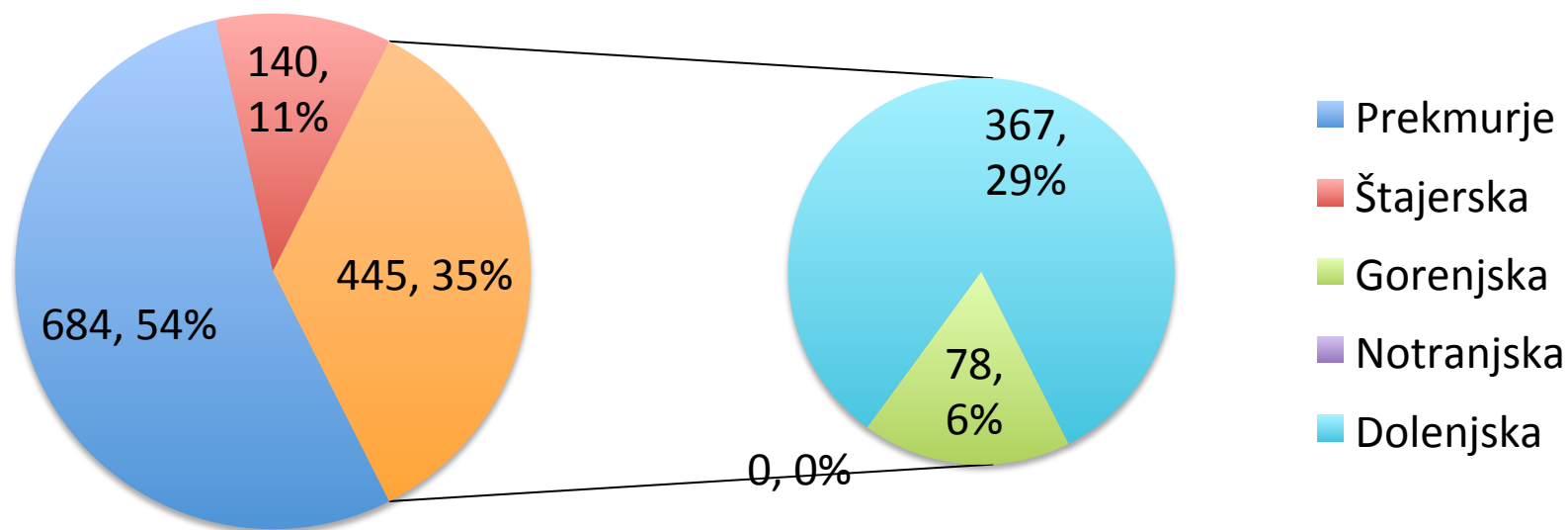
Delež romskega prebivalstva glede na naselitvena območja na Slovenskem med leti 1888/1892

Št. oseb

Deleži romskega prebivalstva po naselitvenih območjih; Dravska banovina leta 1931

Št. oseb

Popis Romov na Ogrskem leta 1893

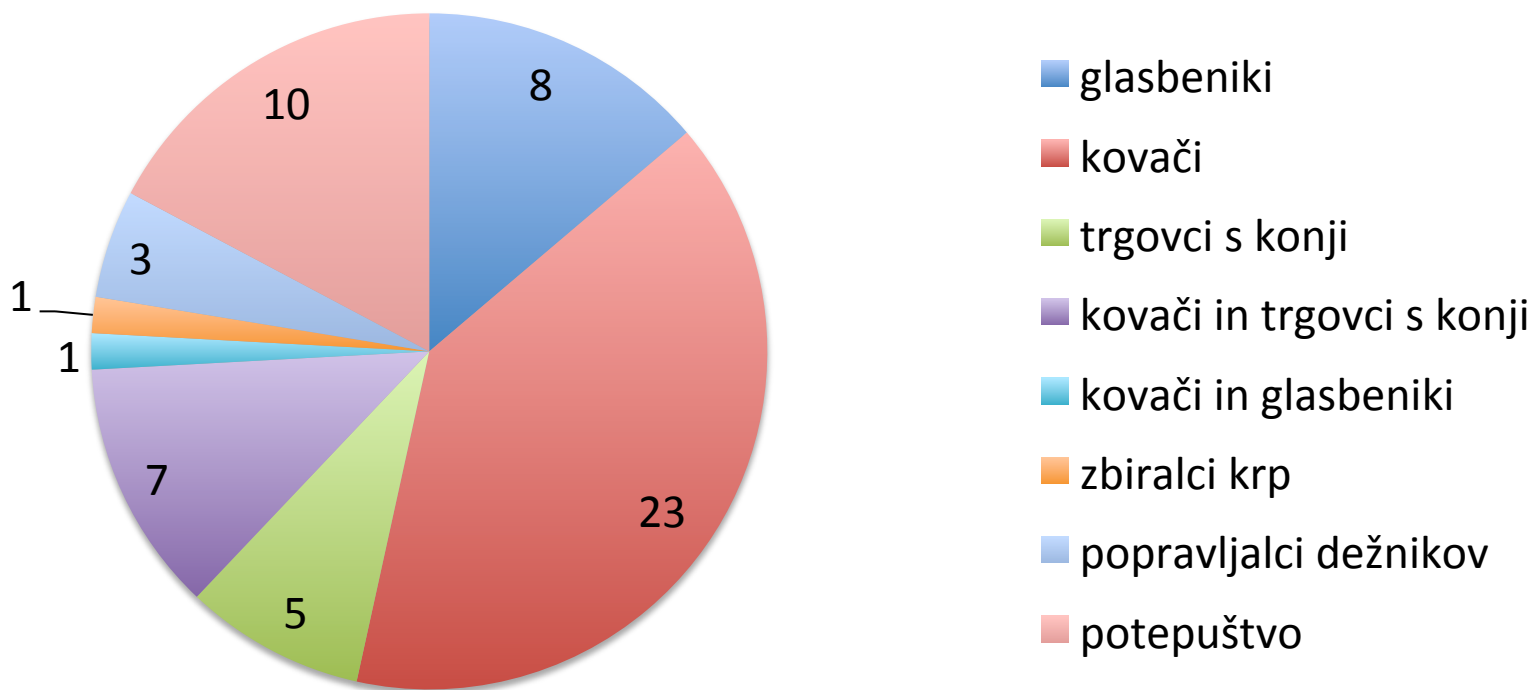
- Omejevanje preseljevanja in naseljevanje:
 - Ogrska 1870 odredi prepoved izseljevanja za Rome; dodeljeni lokalnih oblastem;
 - ko avstrijska polovica zapre mejo, se možnost preseljevanja še dodana zmanjša;
 - zanje morajo poskrbeti občine;
 - naseljujejo na občinska zemljišča izven naselij.
- Popis Romov 1893 (sumarna statistika):
 - Železna županija skupaj 619 oseb:
 - od tega v okolici Murske Sobote 114 oseb.
 - V županiji Zala 582 oseb:
 - od tega v okolici Lendave 78 oseb.

Popis Romov na Kranjskem 1886 (izvedlo orožništvo)

- 60 družin
- skupaj 281 družinskih članov
- pristojni na Kranjskem
- Gorenjska:
 - okraj Radovljica: 4 družine
 - okraj Kranj: 3 družine
 - okraj Ljubljana okolica: 1 družina
- Notranjska:
 - okraj Logatec: 1 družina
 - okraj Postojna: 6 družin
- Dolenjska:
 - okraj Kočevje: 4 družine
 - okraj Litija: 3 družine
 - okraj Krško: 5 družin
 - okraj Novo mesto: 22 družin
 - okraj Črnomelj: 11 družin

Popis Romov na Kranjskem 1886: zaposlitev in način preživljanja

št. družin

Popis Romov pristojnih v občinah na Kranjskem leta 1890 (skupaj 188 oseb)

okraj	občina	osebe	bivališče	zaposlitev
Radovljica	Koroška Bela	1	brez stalnega	mladoleten
	Kropa	29	brez stalnega	glasbeniki
	Begunje	2	brez stalnega	glasbenik
Kranj	Voglje	16	brez stalnega	glasbeniki
Kamnik	Tunjice	1	brez stalnega	glasbenik
Ljubljana okolica	Šmartno	7	brez stalnega	brez
Logatec	Godovič	3	brez stalnega	glasbenik
	Planina	1	brez stalnega	brez
Postojna	Postojna	7	brez stalnega	brez
	Pivka	6	brez stalnega	trgovec s konji
Kočevje	Loški potok	1	brez stalnega	kovač

okraj	občina	osebe	bivališče	zaposlitev
Litija	Litija	7	brez stalnega	brez
	Kresnice	3	brez stalnega	brez
Krško	Škocjan	1	brez stalnega	brez
	Studenec (Sevnica)	9	stalno	kovač in trgovec s konji
	Cerklje ob Krki	2	brez stalnega	kovač
Novo mesto	Šmihel-Stopiče	42	brez stalnega	brez
	Brusnice	8	brez stalnega	brez
Črnomelj	Tanča Gora	22	brez stalnega	brez
	Vinica	18	brez stalnega	kovači, brez

Priimki Romov/Sintov na Kranjskem 1890 (okrajna glavarstva)

- Radovljica: Reihard, Held
- Kranj: Huber, Mayer
- Kamnik: Held
- Ljubljana okolica: Turner
- Postojna: Brajdič, Levakovič, Hudorovič
- Litija: Petan, Breščak
- Krško: Hočevar, Kovačič, Jurkovič
- Novo mesto: Brajdič
- Črnomelj: Hudorovac

Popis Romov pristojnih v občinah na Štajerskem (samo slovenski okraji) leta 1888: skupaj 71 oseb

okraj	občina	osebe	bivališče	zaposlitev
Brežice	Bizeljsko	5	stalno	glasbenik
Celje	Sv. Krištof (Rimske Toplice)	7	brez stalnega	neznano
	Slovenske Konjice	7	brez stalnega	neznano
	Ljubno	1	brez stalnega	berač
	Marija Gradec (Laško)	8	stalno (drugje)	glasbeniki
	Nova Cerkev	4	brez stalnega	zeliščar
	Velika Pirešica	4	brez stalnega	neznano
	Petrovče	1	brez stalnega	glasbenik
	Solčava	1	brez stalnega	neznano
Slovenj Gradec	Ribnica na Pohorju	7	brez stalnega	zeliščar, krpe, glasbenik
	Škale pri Velenju	1	brez stalnega	berač

okraj	občina	osebe	bivališče	zaposlitev
Maribor	Podova (pri Račah)	2	brez stalnega	glasbenik
	Zamarkova (pri Lenartu)	2	drugje	glasbenik
Ljutomer	Gresovščak (Ljutomer)	1	brez stalnega	neznano
	Negova	1	brez stalnega	dežnikar
	Orehovci	1	stalno	tkalec
	Pristava	1	brez stalnega	dežnikar
	Slaptinci	3	brez stalnega	neznano
	Spodnja Ščavnica	2	brez stalnega	kovač
Ptuj	Hlaponci	1	brez stalnega	neznano
	Bukovci	7	brez stalnega	neznano
	Stojnci	3	brez stalnega	neznano
	Trnovci	1	brez stalnega	neznano

Priimki Romov/Sintov na Štajerskem 1888 (okrajna glavarstva) in v Prekmurju (1928)

- Štajerska:
 - Brežice: Rosenfeld;
 - Celje: Rack, Gril, Müller, Pauč, Pestner, Zenner, Turner, Huber;
 - Slovenj Gradec: Berger, Link;
 - Maribor: Seger, Link, Kokaš;
 - Ljutomer: Cener, Horvat, Kokaš, Šerkezi;
 - Ptuj: Baranja, Kokaš
- Prekmurje: Baranja, Horvat, Šerkezi, Cener, Kokaš, Sarka.

Popis Romov pristojnih v občinah na Primorskem 1912

- 47 družin.
- Največ Trst: 16 družin.
- Še 8 družin, katere so večinoma prebivale na Primorskem, vendar niso imele matične občine.
- Na ozemlju sedanje Slovenije samo:
 - Okrajno glavarstvo Tolmin: 1 oseba, nepoznano bivališče in zaposlitev
 - Okrajno glavarstvo Koper: občina Dekani, 1 oseba, brez stalnega bivališča, trgovec s konji

Popis Romov pristojnih v občinah na Kranjskem 1912 (več kot 229 oseb)

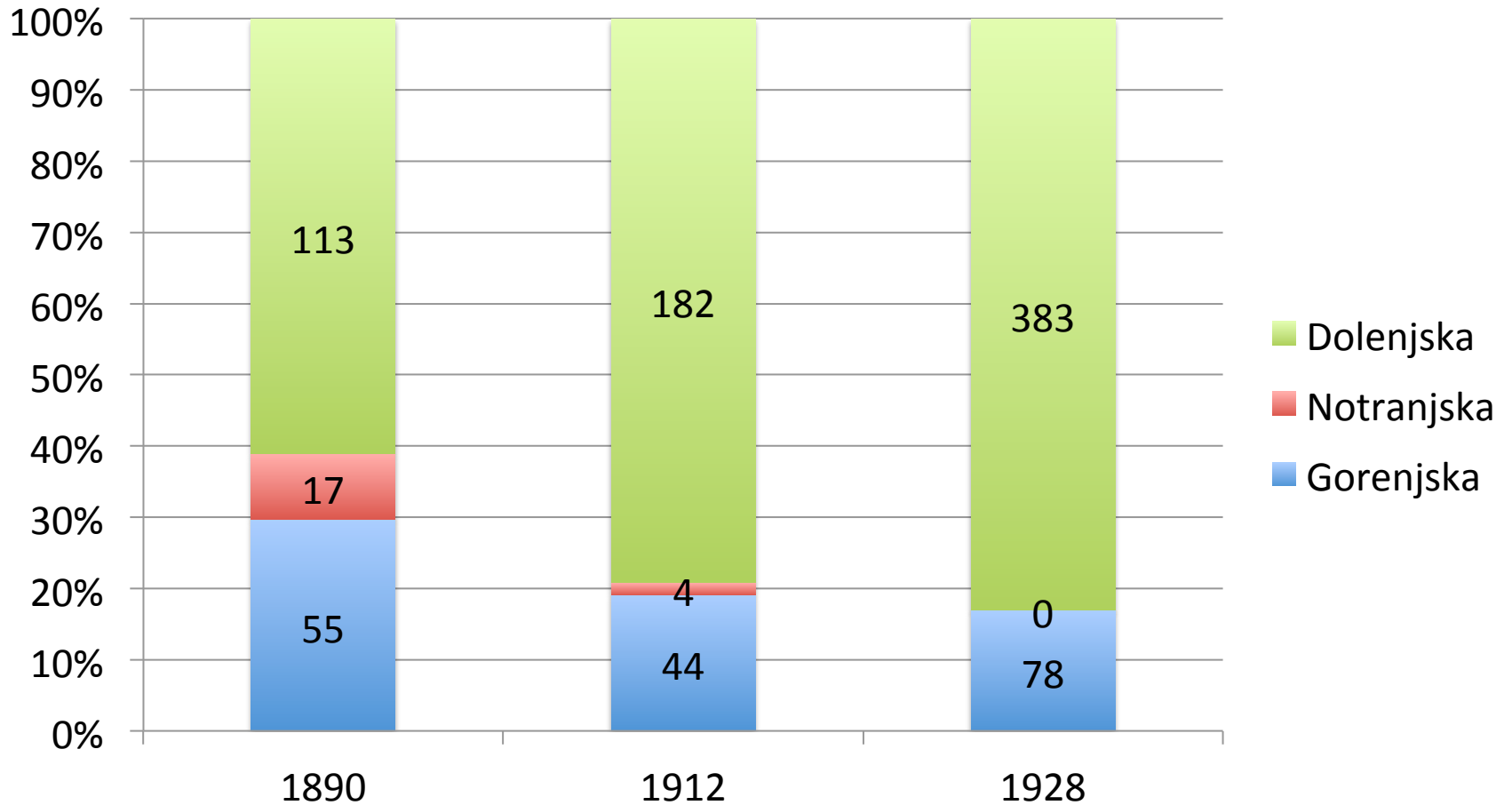
okraj	občina	osebe	bivališče da	bivališče ne
Radovljica	Begunje	1		1
	Kropa	37		37
Kranj	Šenčur	2	2 (drugje)	
	Voglje	3		3
Kamnik	Dolsko	1		1
Logatec	Godovič	družina		družina
	Planina	1		1
Kočevje	Polom	1	1	
	Željne (Kočevje)	1	1	
	Gotenica	1	1 (drugje)	
	Loški potok	1	1	
Litija	Kresnice	2	1	1
	Litija	9	3	6

okraj	občina	osebe	bivališče da	bivališče ne
Krško	Raka	2		2
	Cerklje ob Krki	10	10 (gozd)	
Novo mesto	Brusnice	7	6	1
	Novo mesto	8	8	
	Prečna	2	2	
	Šmihel-Stopiče	50	34	16
Črnomelj	Božakovo	1	1 (gozd)	
	Dobliče	13	13	
	Metlika	1	1	
	Podzemelj	8	8	
	Tanča Gora	33	33	
	Vinica	32	32	

Nastanek romskih naselij in zaselkov z več kot pet oseb (stanje leta 1912)

- Najbolj intenzivno in največja naselja v Beli krajini, kjer so ta naselja tudi najbolj stalna:
 - Klošter, občina Gradac (ni matična občina): 25 oseb
 - Vinica, občina Vinica: 23 oseb
 - Kanižarica, občina Dobliče: 16 oseb
 - Gradac, občina Gradac: 12 oseb
 - Veliki Narajec, občina Dragatuš (ni matična občina): 8 oseb
 - Sečje selo, občina Vinica: 8 oseb
 - Semič, občina Semič: 6 oseb
 - Gršič, občina Dobravice (ni matična občina): 6 oseb
- Manjša drugje na Dolenjskem:
 - Podreber, občina Želimplje (ni matična občina): 9 oseb
 - gozdovi pri Velikem Mraševem, občina Cerklje ob Krki, 11 oseb

Delež romskega prebivalstva glede na naselitvena območja na Kranjskem; leto 1890, 1912 in 1928 (osebe z matično občino)

Jugoslavija: kontinuiteta

- Zakon o potepuštvu in beraštvu iz leta 1885 nadomestijo novi zakoni, ki pa se v glavnih potezah niso razlikovali od starega:
 - Zakon o zaščiti javne varnosti in reda v državi 1921,
 - Kazenski zakonik 1929.

Popis Romov Ljubljanske oblasti leta 1928; skupaj 445 oseb, z 89 in brez stalnega bivališča 356

srez	št.	stalno bivališče	brez	občine
Brežice	7		7	Bizeljsko
Črnomelj	142	89	53	Dobliče, Podremelj, Petrova vas, Vinica, Božakovo, Semič, Tanča gora, Tribuče
Kočevje	30-40		30-40	nekaj pristojnih v Kočevje in Željne
Krško	26		26	1 oseba v Cerklje
Laško	38		38	Sv. Krištof 34, Marija Gradec 4
Novo mesto	180		180	skoraj vsi pristojni Šmihel-Stopiče
Radovljica	12		12	V občini Kropa je pristojnih 73 oseb
				V občini Begunje so pristojne 3 osebe
				V občini Kranjska gora 2 osebi

- Črnomelj: Tisti, ki imajo stalno prebivališče, se zadržujejo v matičnih občinah. Osebe brez stalnega prebivališča potujejo okoli, vendar samo v okviru sreza. (Opomba: Potujočim osebam se še ni odredilo mesto stalnega prebivališča.)
- Novo mesto: Skoraj vsi pristojni v občino Šmihel-Stopiče. Nekaj jih je v srezu, drugi potujejo izven sreza, stalno bivališče jim še ni določeno.
- Krško: Eden pristojen v domačo občino Cerklje, ostali iz sreza Novo mesto (Šmihel-Stopiče 19, Brusnice 1) in Radovljica (Kropa 5). Začasno prebivajo v občini Škocjan (srez Krško) in Šmarjeta (srez Novo mesto).
- Kočevje: Potikaje se po srezu, mesto stalnega bivališča jim še ni določeno.
- Laško: Potikaje se po srezu, mesto stalnega bivališča jim še ni določeno.
- Radovljica: Skupaj 78 (pristojni Kropa 73, Begunje 3, Kranjska gora 2). 12 jih prebiva na Jesenicah. Ostali se vsi nahajajo izven sreza.

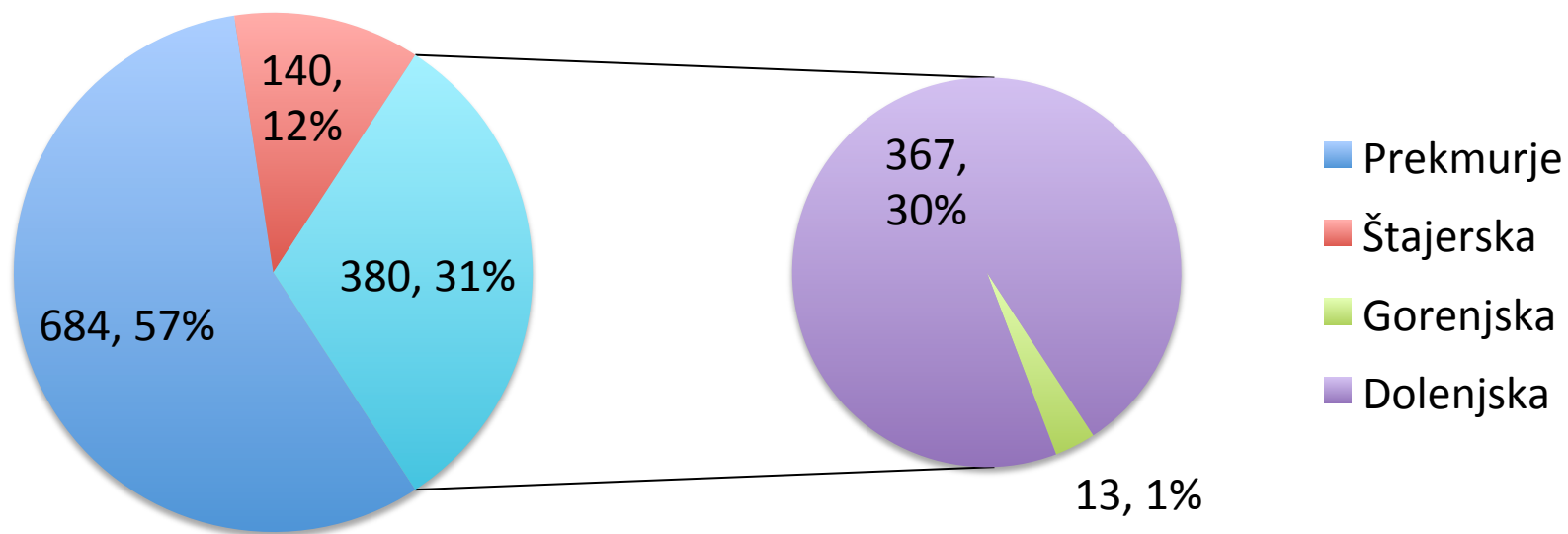
Popis Romov Dravske banovine leta 1931 (1107 oseb)

“ ... poročam, da je v dravski banovini prilično entisoč in sto ciganov. Po večini imajo odrejena bivališča in to v srezu Murska Sobota 572, Dol. Lendava 114, Novo mesto 180, Kočevje 35, Črnomelj in Metlika 150 in nekaj v drugih srezih. Dogaja se da se tudi ti cigani radi zaslužka oddalijo iz svojega bivališča. Največ trpita pod cigani sreza Murska Sobota in Dol. Lendava. Koliko je ciganov, ki [tavajo] ni mogoče točno ugotoviti, ker varnostni organi vsako tolpo takoj zavrnejo tja, odkoder je prišla.”

oblast	stalni
Brežice	7
Celje	8 (2 družini)
Dolnja Lendava	115 (23 družin)
Gornji Grad	9
Kočevje	35
Krško	11
Laško	15 (3 družine)
Ljutomer	9
Murska Sobota	572
Novo mesto	179
Prevalje	13
Ptuj	9
Radovljica	13
Slovenj Gradec	70
Črnomelj in Metlika	142

Deleži romskega prebivalstva po naselitvenih območjih; Dravska banovina leta 1931 (osebe, ki stalno prebivajo)

Št. oseb

Popis Romov po okrajih orožniških čet v Dravski banovini leta 1937

četa	stalno	nestalno	začasno (delo)	skupaj
Ljubljanska	19	11	16	46
Kranjska	44		2	46
Novomeška	394	167	93	654
Celjska	79			79
Ptujska	24	31	11	66
Mariborska	69	6		75
Murskosoboška	1031	151	1	1183
skupaj	1660	366	123	2149

Gospodarska kriza v Dravski banovini: zaostrovanje

- Naredba o podpiranju brezposelnih in pobijanju delomrznosti (1933): brezposelni vpisani v evidence in dobijo razvidnico za brezposelne.
- Kraljeva banska uprava: “razpis o pobijanju ciganstva” iz leta 1931 in 1935.

Nekateri ukrepi (1931 in 1935)

- vsi morajo biti nastanjeni v pristojni občini v odrejenem kraju;
- kdor nima stalnega bivališča, se mu ga odredi;
- naj se jih naseljuje v sklenjenih naseljih;
- naselja se ne smejo nahajati na odročnih krajih;
- brez tehtnih razlogov na sme zapustiti odrejenega bivališča;
- poskrbi naj se jim zaposlitev v kraju bivanja;
- načeloma se potrdila za potovanja ne smejo izdajati za potovanje izven sreza;
- orožništvo naj izvaja občasne kontrole naselij (prisotnost vseh oseb, morebitno ukradeno blago);
- natančna kontrola Romov izven naselij (vedno, ko orožniške patrulje naletijo na Rome);
- načeloma naj se jim ne izdaja dovolj za potujoče obrti (npr. glasbeniki, dežnikarji);
- če dobijo ta dovoljenja, s seboj na pot ne smejo vzeti družine;
- veterinarski pregledi.

Dopis Kraljeve banske uprave Dravske banovine 1940

“Kraljeva banska uprava je doznala, da posamezni cigani in ciganske tolpe vedno bolj nadlegujejo kmečko prebivalstvo in kradejo ter uničujejo vse vprek poljske pridelke. [...]

Samo v občini Kočevje- okolica, živi okoli 150 ciganov, ki nimajo ne stalnega bivališča, ne primerne zaposlenja in se selijo iz kraja v kraj. Od 150 ciganov dela samo 1 družina, drugi pa se delu izogibajo, oziroma tolčejo kamenje na cesti in zaslužek sproti zapijejo. Večina se skozi leto preživlja s prosjačenjem in tatvinami. [...]

Zamisel, da bi se na radikalen način uredilo cigansko vprašanje s prisilnimi taborišči, oziroma s preselitvijo v primerne kraje, kjer bi se ciganske družine primerno zaposlile, zaenkrat ni izvedljiva. Izvedba te zamisli bi zahtevala veliko materialnih sredstev za ureditev in vzdrževanje taborišč, s čemer pa kraljeva banska uprava trenutno ne razpolaga in tudi sedanji časi, spričo reševanja važnejših vprašanj, zaenkrat še ne dopuščajo, da bi se moglo cigansko vprašanje dokončno urediti.”

Primer Kanižarica: Romi v Beli krajini

Sresko načelstvo v Črnomlju: poročilo 1935

“Vsi tukajšnji cigani so stalno naseljeni in se dosedaj izdani razpisi proti njim točno izvršujejo. Prehajanje iz kraja v kraj se jim ne dovoljuje, le v izrednih slučajah in če dokažejo, da imajo kako delo v drugih občinah se jim izjemoma dovoli začasno oddaljitev iz mesta stalnega bivališča. Povečini se preživljajo z tolčenjem kamenja na cestah. Glede na strogo kontrolo, ki jo izvajajo nad njimi orožniški organi tudi ni med njimi opaziti porasta kriminalnosti. Manjših deliktov proti varnosti imovine pa med njimi menda nikoli ne bo mogoče do skrajnosti iztrebiti.”